

Q

Architecture
and town planning
Quarterly

Kwartalnik architektury
i urbanistyki

Q

Architecture
and town planning
Quarterly
Kwartalnik architektury
i urbanistyki

1/2022
ISSN 1738-8718
ISSN 1732-9845

Konrad Grabowiecki, Maciej Kaufman, *Uniwersytet ludowy w projektach studentów architektury – wartości, typologia, technologia*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 2022, z. 1, s. 80-94

Konrad Grabowiecki, Maciej Kaufman, *Folk High School in the projects of students of architecture – Values, Typology, Technology*, “Architecture and Town Planning Quarterly”, 2022, no. 1, pp. 80-104 [English version pp. 95-104]

DOI: 10.17388/WUT.2025.0023.ARCH

Uniwersytet ludowy w projektach studentów architektury – wartości, typologia, technologia

Konrad Grabowiecki, mgr inż. arch.
Wydział Architektury
Politechnika Warszawska
Maciej Kaufman, mgr inż. arch.
Wydział Architektury
Politechnika Warszawska

Konrad Grabowiecki, M.Sc. Arch.
Faculty of Architecture
Warsaw University of Technology
Maciej Kaufman, M.Sc. Arch.
Faculty of Architecture
Warsaw University of Technology

Streszczenie

Ruch uniwersytetów ludowych został zainicjowany w połowie XIX wieku w Danii przez N. F. S. Grundviga i trwa do dziś głównie w krajach skandynawskich i Niemczech. Od 1900 roku obecny jest także w Polsce. W związku z przyjętym przez polski rząd programem wspierania uniwersytetów ludowych na lata 2020-2030 ruch ten otrzyma niebawem znaczący bodziec rozwojowy, w tym środki finansowe na rozbudowę istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury edukacyjnej. Tymczasem architektura uniwersytetów ludowych nie stała się, jak dotąd, przedmiotem szerszej refleksji naukowej. Niniejszym artykułem chcielibyśmy zainicjować pracę badawczą w tym obszarze wiedzy architektonicznej. Jako metodę obraliśmy studium przypadku projektu rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego (EUL) we wsi Grzybów (w województwie mazowieckim). Na podstawie zestawienia i porównania sześciu projektów studenckich wykonanych w 2021 roku na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej pod naszym kierunkiem i we współpracy z przedstawicielami EUL, przedstawiamy ogólne rekomendacje do projektowania uniwersytetów ludowych. W analizie skupiamy się na trzech kluczowych zagadnieniach: niematerialnych wartościach reprezentowanych przez uniwersytet ludowy, typologii architektonicznej jego siedziby oraz odpowiedzialnej względem środowiska naturalnego technologii budowy.

Słowa kluczowe

uniwersytet ludowy | edukacja architektoniczna |
krajobraz wsi | odpowiedzialne projektowanie

Wstęp

Idea uniwersytetów ludowych, pozarządowych instytucji zawodowego i obywatelskiego kształcenia dorosłych na obszarach wiejskich, wywodzi się z myśli wszechstronnego duńskiego pisarza, pastora i społecznika Nikolai Frederika Severina Grundtviga (1783–1872). Jego idea „Szkoły dla Życia” została zasymilowana na ziemiach polskich, gdzie uniwersytety ludowe rozwijały się od około 1900 roku¹.

¹ Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Załącznik do uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r., s. 21, <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-na-lata-2020%E2%80%932030.pdf> (dostęp 21.10.2021).

Po drugiej wojnie światowej była ich blisko setka², jednak wkrótce większość z nich zamknięto. Po latach upadku i stagnacji, od lat 90. XX wieku ruch uniwersytetów ludowych powoli odradza się w różnych regionach kraju. Ich liczba nie przekracza obecnie trzynastu, z czego siedem od 2016 roku zrzesza Ogólnopolskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Ludowych³. Impulsem do rozwoju tej formy kształcenia ma być przyjęty w 2020 roku rządowy Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030. Jego celem jest odrobienie wieloletnich zaległości w pozaszkolnej oświacie dorosłych na terenach wiejskich m.in. poprzez utworzenie lub reaktywowanie do 2030 roku trzydziestu trzech tego typu instytucji. W ciągu dekady w ramach Programu zostanie rozdysponowane 102,3 mln zł (czyli ponad 20 mln euro)⁴.

Utworzony w 2001 roku Ekologiczny Uniwersytet Ludowy (EUL) w Grzybowie na Mazowszu jest jednym z najprężniej działających. Podstawą edukacyjnej działalności EUL są dwuletnie kursy rolnictwa biodynamicznego. W związku z rozwojem działalności instytucja stanęła przed wyzwaniem rozbudowy swojej siedziby. Program funkcjonalny nowego budynku – łączący funkcje dydaktyczne, produkcyjne i mieszkalne oraz położona w Grzybowie i należąca do EUL działka, stały się punktem wyjścia dla kursu projektowania architektonicznego przeprowadzonego w 2021 roku dla studentów Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Kurs przyniósł ciekawy materiał badawczy, który stanowi podstawę niniejszego opracowania.

Poza poprawnym rozwiązaniem zadanej przez inwestora funkcji projekt wymagał od studentów wyczerpującego rozpoznania wartości, reprezentowanych zarówno przez ruch uniwersytetów ludowych, jak i specyficznych dla ekologicznego profilu Uniwersytetu w Grzybowie. Istotnym aspektem zajęć było szczegółowe opracowanie projektu w wybranej technologii budowlanej – w duchu zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialnego projektowania. Sześć projektów studenckich wypracowanych podczas zajęć i ocenionych z udziałem inwestora demonstruje szerokie spektrum możliwych rozwiązań w zakresie typologii, formy architektonicznej i technologii budowy; stanowi też bogaty materiał wstępny dla planowanej inwestycji.

Stan badań

Uniwersytety ludowe reprezentują szerokie spektrum obszarów, skali i profili funkcjonowania. Z tego powodu trudno jest mówić o jednym typie architektury charakterystycznym dla tej instytucji. Być może dlatego w literaturze przedmiotu temat uniwersytetów ludowych pozostaje w obszarze nauk pedagogicznych (andragogiki czyli edukacji osób dorosłych). Nie obejmuje ona co prawda refleksji nad architekturą tych instytucji, może jednak dostarczyć pewnych przesłanek dla zbudowania ich poprawnego programu funkcjonalnego, będącego podstawą pracy architekta. W artykule dotyczącym inicjatyw oddolnych na polskiej wsi pt. *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture* autorzy akcentują rolę kształcenia

² Ibidem.

³ Op. cit., s. 22–23.

⁴ Op. cit., s. 21, 54, 63.

ustawicznego⁵. Za Michaeliem Polanyim wyróżniają dwa rodzaje wiedzy: skodyfikowaną (przekazywaną w formie symboli, na przykład podczas wykładu) oraz cichą / niejawną (ang. *tacit*). Wiedza drugiego rodzaju pozostaje trudna do wyartykułowania, a można ją przekazać jedynie w warunkach społecznej bliskości – na przykład poprzez wspólną pracę. Ten dualizm jest widoczny w funkcjonowaniu Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie, co – jak zobaczymy – wprost przekłada się na jego formę.

Bardziej bezpośrednią wskazówkę projektową przedstawił jeszcze w 2003 roku Marek Byczkowski. Zaprezentowana przez niego przykładowa struktura uniwersytetu ludowego łączy schemat organizacyjny instytucji z jej zapleczem infrastrukturalnym⁶. Miałaby ona obejmować sale wykładowe, mniejsze sale seminaryjno-warsztatowe, pokój dzienny (z dostępem do prasy i Internetu), jadalnię (do wspólnych posiłków kadry i studentów), salę gimnastyczną i boisko, bibliotekę multimedialną oraz część mieszkalną dla studentów i kadry. Praca nad projektem EUL w Grzybowie dowiodła, że ten bardzo ogólny schemat niewiele stracił na aktualności. Wydaje się również, że od tego czasu nie powstała żadna nowsza ani bardziej szczegółowa propozycja.

Badania nad architekturą uniwersytetu ludowego, będącego nowym typem budynku publicznego w krajobrazie wiejskim, nie są zaawansowane. Niniejszy artykuł ma szansę je zainicjować i częściowo wypełnić lukę badawczą w kontekście wspomnianego rządowego programu. Można się spodziewać, że dotacje dla organizacji pozarządowych prowadzących uniwersytety ludowe zaowocują potrzebą budowy nowych i rozbudowy już istniejących placówek.

Pierwszym priorytetem Programu jest „wsparcie infrastrukturalne i programowe działających uniwersytetów ludowych prowadzących kursy stacjonarne z wykorzystaniem bazy internatowej lub kursy niestacjonarne”⁷. Wsparcie obejmuje dotacje na zakupy inwestycyjne, w tym budowle, budynki i lokale wraz z ich przebudową, rozbudową, adaptacją i modernizacją⁸. Jednym ze wskaźników realizacji programu jest stworzenie do 2030 roku 500 nowych miejsc noclegowych dla kadry i studentów⁹.

Materiały i metody zajęć projektowych

Kurs odbył się na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej w ramach zajęć na siódmym semestrze studiów inżynierskich. Ćwiczenia projektowe trwały przez cały semestr letni - od lutego do czerwca 2021 roku. Były prowadzone przez autorów niniejszej pracy we współpracy z Ewą Smuk-Stratenwerth oraz Peterem Stratenwerthem z Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego. Uczestniczyła w nich grupa 14 studentów, podzielona na zasadzie dobrowolności na sześć zespołów dwu- i trzyosobowych. Zadaniem

⁵ R. Skrzypczyński et. al., *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture*, „Land”, 2021, nr 214.

⁶ M. Byczkowski, *Folk High School – „School for Life”*, w: *Folk High School – School for Life*, Wieżycza 2003.

⁷ Program Wspierania Rozwoju..., op. cit., s. 21.

⁸ Biuro Programów Tematycznych NIW-CRSO, FAQ – Najczęściej zadawane pytania, „Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Edycja 2020”, Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/UL_FAQ_2020.pdf, s. 14 (dostęp: 9.10 2021).

⁹ Program Wspierania Rozwoju..., op. cit., s. 54.

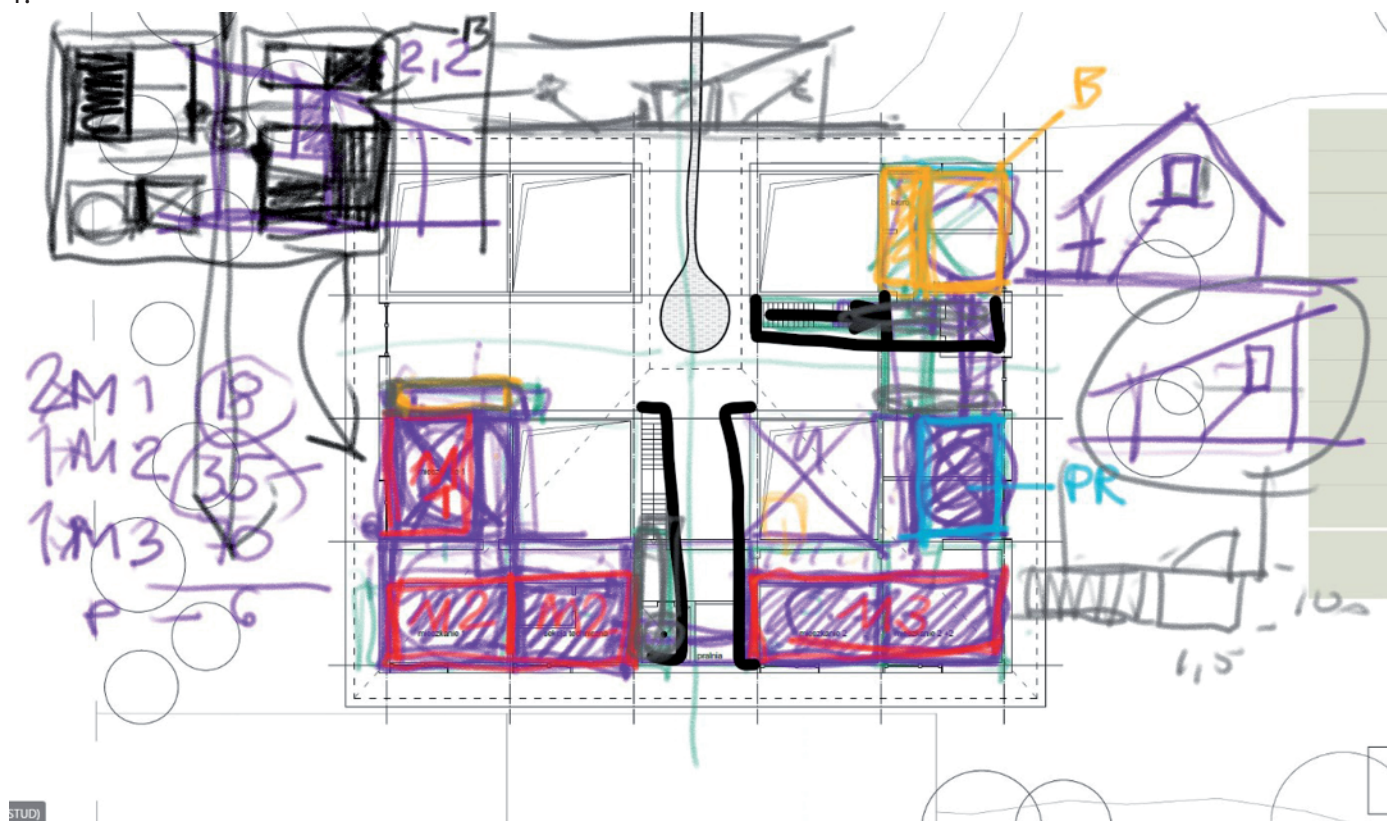
każdego z zespołów było przygotowanie projektu nowej siedziby Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego na działce w Grzybowie według wytycznych zawartych w programie funkcjonalnym, przygotowanym w porozumieniu z inwestorem (tabela 1). Ze względu na pandemię Covid-19 zajęcia odbywały się zdalnie w formie indywidualnych i grupowych konsultacji projektowych na platformie MS Teams, poszerzonych o korekty rysunków z użyciem tabletów (il. 1). Cykl zajęć poprzedziła wizyta studialna studentek i studentów w Grzybowie, a zakończyła prezentacja projektów przed społecznością Uniwersytetu Ludowego. Było to możliwe dzięki zachowaniu odpowiednich norm sanitarnych i poluzowaniu restrykcji w końcu roku akademickiego. Część uczestników kursu zapoznała się z historycznym budownictwem regionu w Skansenie Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączemnie Polskim. Równoległe do ćwiczeń studenci uczestniczyli w wykładach i seminariach prowadzonych przez dr Kingę Zinowicz-Cieplik i Justynę Dziedzicko – wykładowczynie na Wydziale Architektury PW, specjalistki w dziedzinie architektury krajobrazu – z udziałem zaproszonych ekspertów. Wykłady i seminaria były powiązane z treścią ćwiczeń, co nadało im szerszy kontekst, obejmujący tematy architektury krajobrazu, gospodarki cyrkularnej, budownictwa społecznego i zrównoważonego. Przebieg i rezultaty pracy zostały podsumowane przez studentów i prowadzących w wspólnej publikacji w kolumnach studenckich magazynu „Architektura-Murator”¹⁰.

1. Zdalne konsultacje projektowe z użyciem tabletów graficznych – szkice prowadzących zajęcia na studenckim rysunku

1. Remote design consultations with the use of graphic tablets – lecturers' sketches on a student's drawing

¹⁰ K. Grabowiecki, M. Kaufman, *WAPW i EUL w Grzybowie – zajęcia semestralne. Projekt budynku Uniwersytetu Ludowego Laudato Si'*, „Architektura-Murator”, 2021, nr 325, s. 102–103.

1.

NAZWA STREFY	NR	NAZWA POMIESZCZENIA	Powierzchnia użytkowa [m ²]
Powierzchnia użytkowa budynku w sumie:			824
A	STREFA WEJŚCIA		63
	a.1	wiatrołap	2
	a.2	hol	26
	a.3	szatnia	6
	a.4	toalety ogólnodostępne	9
	a.5	pomieszczenie rodzica z dzieckiem	4
	a.6	serwerownia	3
	a.7	komunikacja ogólna	5
	a.8	śmietnik	8
B1	STREFA WARSZTATÓW		133
	b.1.1	sala warsztatowa	50
	b.1.2	sala wspólnotowa	50
	b.1.3	kaplica	25
	b.1.4	komunikacja ogólna	8
B2	STREFA PRZETWORÓW		94
	b.2.1	sala warsztatowa – przetwory – owoce i warzywa	50
	b.2.2	sala warsztatowa – zioła	36
	b.2.4	hol - komunikacja ogólna	8
B3	PIEKARNIA		190
	b.3.1	pomieszczenie socjalne	6
	b.3.2	sanitariaty i szatnia	15
	b.3.3	magazyn półproduktów	12
	b.3.4	pomieszczenie przygotowania (garownik)	25
	b.3.5	chłodnia	10
	b.3.6	pomieszczenie pieca	20
	b.3.7	pomieszczenie pakowania	25
	b.3.8	magazyn skrzynek	12
	b.3.9	biuro kierownika piekarni	7
	b.3.10	młyn	48
	b.3.11	komunikacja ogólna	10
C	STREFA SPOŁECZNA		98
	c.1	sklep	20
	c.2	kawiarnia z księgarnią	50
	c.4	zaplecze	20
	c.5	toaleta kawiarni	3
	c.6	komunikacja ogólna	5
D	MIESZKANIA		157
	d.1	mieszkanie 1-osobowe	18
	d.2	mieszkanie 1-osobowe	18
	d.3	mieszkanie 2-osobowe	35
	d.4	mieszkanie 4-osobowe	70
	d.5	pralnia	6
	d.6	komunikacja ogólna	10
E	STREFA ADMINISTRACYJNA		50
	e.1	biuro	18
	e.2	biuro	18
	e.3	magazyn biura	9
	e.4	komunikacja ogólna	5
F	POMIESZCZENIA TECHNICZNE		39
	f.1	pompa ciepła, IT i IE oraz centrali instalacji fotowoltaicznej	12
	f.2	przyłącze wodne	6
	f.3	warsztat konserwatora budynku	18
	f.4	komunikacja	3
T	TEREN ZEWNĘTRZNY		2250
		ogrody edukacyjne: warzywny, owocowy, „chwastów”, winnica; dziedzi- niec wejściowy, dojścia, parking dla 20 samochodów osobowych i auto- karu; zbiornik retencyjny wody deszczowej;	

Tabela 1. Program funkcjonalny budynku Uniwersytetu Ludowego

Projekt siedziby Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego był w zamierzeniu prowadzących pretekstem do odpowiedzi na ogólne pytanie o to, jak współcześnie interpretować *projektowanie odpowiedzialne* – rozumiane jako projektowanie w *odpowiedzi* zarówno na potrzeby inwestora, jak i zastany kontekst przestrzenny (krajobraz kulturowy wsi), a także wyzwania, jakie stawia przed ludzkością kryzys klimatyczny. Na drodze do sformułowanego w ten sposób celu studentki i studenci poszukiwali projektowych rozwiązań szczegółowych zadań:

1. Jakie wartości reprezentuje instytucja uniwersytetu ludowego? Czy i w jakim stopniu architektura może wspierać realizację misji instytucji?
2. Jaka powinna być forma nowego budynku publicznego w krajobrazie wiejskim? Do jakich typów (wzorców) architektury może się odwołać? Czy uniwersytet ludowy potrzebuje nowego typu budynku?
3. Jaką technologię budowlaną należy wybrać, mając na względzie ekonomikę budowy i użytkowania, odpowiedzialność za środowisko, dostępne zasoby, itd.?

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, jaki powinien być budynek publiczny uniwersytetu ludowego w krajobrazie wsi. Pytanie to staje się aktualne w kontekście rządowego Programu wspierania uniwersytetów ludowych, który wkrótce wykreuje realne zapotrzebowanie na ten nowy typ architektury. Wybrano jakościową metodę badawczą – studium przypadku projektu Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie. Bogatego materiału do dyskusji dostarczają studenckie projekty, które zostały poniżej zestawione i porównane.

Wyniki

1. Wartości

Pierwsze zadanie postawione przed studentami nie miało charakteru projektowego. Zespoły miały zdefiniować niematerialne (a więc pozaarchitektoniczne) wartości reprezentowane, w ich subiektywnej ocenie, przez instytucję uniwersytetu ludowego, tu szczególnie – Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego (EUL) w Grzybowie. Prowadzące go Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Ziarno” odwołuje się nie tylko do pedagogiki grundtvigiańskiej, ale również do „ludzkiej ekologii” papieża Franciszka¹¹, czy idei rolnictwa biodynamicznego zaproponowanej w 1924 roku przez twórcę antropozofii Rudolfa Steinera¹².

Wszystkie zespoły w pierwszej kolejności dostrzegły potencjał uniwersytetu ludowego jako miejsca, w którym zdobywanie wiedzy i kompetencji są ściśle połączone z budowaniem wspólnoty opartej na zaufaniu, szacunku i otwartości na dialog. Manifestuje się to w różnych formach wspólnotowości w codziennym funkcjonowaniu EUL. W kolektywności mieszkania, pracy i nauki część zespołów dostrzegła podobieństwo do życia monastycznego (np. benedyktynów i franciszkanów).

Zagadnienie wiejskiej tożsamości było żywo dyskutowane podczas zajęć i spotkania podsumowującego semestr. Przytaczanie całości dyskusji wykracza poza

¹¹ E. Smuk-Stratenwerth, *Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie. Perspektywa autoetnograficzna*, „Rocznik Andragogiczny”, 2021, tom 27, s. 171.

¹² Op. cit., s. 155.

tematykę tej pracy. Na polu architektury studentki i studenci koncentrowali się na ocenie zastanego kontekstu przestrzennego siedziby EUL, przeważnie krytycznie odnosząc się do otaczającego je współczesnego budownictwa wiejskiego – w ich ocenie zrywającego z tradycyjnymi formami i skalą zabudowy. Dlatego lokalną tożsamość starali się definiować w odniesieniu do wybranych charakterystycznych cech zaobserwowanej tu architektury wernakularnej (w tym dawnego budownictwa osadników holenderskich), takich jak rozplanowanie zagród, skala budynków czy materiały konstrukcyjne). Architektura wernakularna stała się również pierwszą inspiracją dla poszukiwania zrównoważonych technologii. W projektach nie znajdziemy natomiast bezpośrednich odniesień do historycznych detali architektonicznych i ornamentyki. Wszystkie zespoły położyły duży nacisk na użyteczność budynków, których architekturę determinuje funkcja i technologia budowy, wszelką dekoracyjność uznając za sprzeczną z ideałami instytucji.

Spotkanie z twórcami EUL i wizyta studialna w prowadzonym przez nich gospodarstwie rolnym zwróciły uwagę studentek i studentów na takie wartości jak: prostota, umiar, skromność – zarówno w stylu życia, jak i korzystaniu z zasobów przyrodniczych, również w kontekście budownictwa. Ta obserwacja najmocniej wybrzmiała w pracy zespołu 1 (W. Paczkowska, P. Gajdak), który zaproponował zasadę „minimum ingerencji” architektury w środowisko przyrodnicze. Wykorzystanie przyjaznych środowisku technologii budowlanych i wynikającą z nich nietrwałość architektury zespół 4 (A. Pluta, M. Chowan) estetycznie dowartościował, przywołując, z uwzględnieniem lokalnego kontekstu, japońską zasadę akceptacji przemijania i niedoskonałości – *wabi-sabi*. Pokłosiem wizyty była również refleksja o „naturze” i „naturalności” krajobrazu wiejskiego silnie przekształconego przez stulecia rolniczego użytkowania. Zespół 5 (M. Tomasik, K. Wojtczyk-Eluszkiewicz) zwrócił uwagę na zgeometryzowany, pasmowy „krajobraz pracy” pól uprawnych. Zespół 3 (B. Strzelczyk, K. Reczulski, D. Naduk) przeanalizował układy okolicznych zagród wiejskich zwracając uwagę na subtelność geometrię ich rozplanowania. Pierwsza kolumna tabeli 2 zestawia niematerialne wartości wybrane przez poszczególne grupy projektowe. Kolumna druga zawiera uogólnione odpowiedzi udzielone na pytanie o formę/typ zabudowy.

2. Forma (typologia)

Architekt i teoretyk architektury Rafael Moneo w swoim klasycznym eseju *O Typologii* definiuje typ jako koncept opisujący grupę obiektów architektonicznych charakteryzujących się taką samą strukturą formalną¹³. Struktura formalna jest z kolei połączeniem swoistej dla formy abstrakcyjnej geometrii (np. centralnej, linearnej, opartej na siatce, itp.) z przypisywanym jej znaczeniem. Znaczenie wynika z szeroko pojętego kontekstu – społecznej aktywności, procesu budowlanego czy miejsca struktury w historii (architektury). Budynki są nie tylko opisywane (katalogowane) przez typy, ale również przez te typy tworzone. Proces projektowy polega więc na wyborze typu – idei struktury formalnej – i przełożeniu jej na pojedyncze, odrębne

¹³ R. Moneo, *On Typology*, „Oppositions”, 1978, nr 13, s. 23.

		1. WARTOŚCI	2. FORMA (TYP)	3. TECHNOLOGIA BUDOWY
Zespół 1	Weronika Paczkowska, Piotr Gajdak	otwartość wspólnoty, minimum ingerencji w środowisko	pojedynczy budynek z dostępnym dziedzińcem centralnym	modułowy szkielet drewniany na fundamencie z mikropali stalowych
Zespół 2	Maja Gabrysiak, Rafał Suliński	wspólnota, natura, prostota	trzy podłużne budynki ustawione wokół ogrodu edukacyjnego	EcoCocon – prefabrykat drewniano-słomiany wykończony tynkiem glinianym
Zespół 3	Barbara Strzelczyk, Krzysztof Reczulski, Daniel Naduk	umiar, offgrid, gościnność	cztery centralne budynki ustawione wokół kaplicy	szkielet drewniany z wypełnieniem z kostek słomy
Zespół 4	Angelika Pluta, Maciej Chowan	wspólnotowość na wzór życia zakonnego, <i>wabi-sabi</i>	pojedynczy budynek o rozczłonkowanej bryle z dostępnymi zewnętrznymi przestrzeniami pod dużym dachem	glinobitka; stropy i dach drewniane
Zespół 5	Magdalena Tomasik, Katarzyna Wojtczyk--Eluszkiewicz	nauka przez pracę, krajobraz pracy (łany)	trzy podłużne budynki ustawione równoległe do siebie, w pasmowym, niehierarchicznym układzie	ściany z betonu konopnego (hempcrete) nakrytego dachem drewnianym
Zespół 6	Maria Mrugalska, Dawid Roszkowski, Karol Perkowski	poszukiwanie tożsamości, dom wspólnoty	główny budynek z wewnętrznym dziedzińcem "hortus conclusus" oraz dwa budynki towarzyszące	murowana (pustaki) z dachem drewnianym

Tabela 2. Porównanie studenckich projektów Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w obszarach wartości, formy (typologii) i technologii budowlanej

dzieło architektoniczne, konkretny budynek. Moneo porównuje typ do ramy, w obrębie której architekci na drodze procesu projektowego dokonują zmian i adaptacji. Możliwe jest również pojawienie się nowego typu, kiedy architekt jest w stanie opisać nowy zestaw formalnych relacji, tworzący nową grupę budynków.

Jakie typy wybrały zespoły projektowe jako podstawę swojej dalszej pracy? Czy w procesie tym wyłonił się nowy typ budynku – siedziby uniwersytetu ludowego? Nietrudno zauważyć, że dyskusja o wartościach ukierunkowała studentki i studentów na dwa podstawowe typy o odmiennych konotacjach: (1) wielofunkcyjny dom wspólnotowy zorganizowany wokół dziedzińca oraz (2) wiejska zagroda.

Do pierwszego typu można zaliczyć prace, w których całość lub większą część programu funkcjonalnego ulokowano w jednym budynku z centralnie położonym dziedzińcem. Jak każdy budynek publiczny – szkoła, kościół czy zajazd – uniwersytet ludowy stanowi tu lokalną dominantę krajobrazową i funkcjonalną. Jest formą dośrodkową akcentującą wspólnotowe i kolektywne aspekty funkcjonowania instytucji. Zespół 6 (M. Mrugalska, D. Roszkowski, K. Perkowski, il. 2) odniósł się wprost do średniowiecznej tradycji zamkniętego ogrodu, *hortus conclusus*, umieszczonego w przestrzeni przywodzącej na myśl klasztorny wirydarz. Dziedziniec, niedostępny dla ludzi i otoczony ze wszystkich stron budynkiem, stał się w założeniach Autorów swoistym rezerwatem przyrody, ogrodem sukcesji ekologicznej. Można

2. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 6 – Maria Mrugalska, Karol Perkowski, Dawid Roszkowski. Architektura dowartościowująca powszechne i dostępne technologie budowlane – pustaki, blachę dachową, drewno

2. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 6: Maria Mrugalska, Karol Perkowski, Dawid Roszkowski. Architecture promoting common and accessible building technologies: hollow blocks, roofing sheets, wood

go kontemplować tylko z wnętrza budynku. Odmienną, prospołeczną funkcję dziedzińca odnajdziemy w propozycjach zespołów 1 i 4 (il. 3 i 4). Autorzy tych prac nie zdecydowali się na jego pełne wydzielenie z otoczenia. Choć wszystkie funkcje pomieszczono pod jednym dachem, kubatura budynków ma liczne perforacje – bramy i przejścia – czyniące dziedzińce łatwo dostępnymi z zewnątrz. Dziedzińce te mają być centrum życia uniwersytetu – pracy, rekreacji i okazjonalnych imprez.

Do drugiej grup można zaliczyć projekty zespołów 2 (M. Gabrysiak i R. Suliński, il. 5) i 3 (il. 6), nawiązujące do typu zagrody wiejskiej. Zamiast jednego budynku są tu zespoły zabudowy, na które składają się obiekty o odmiennym przeznaczeniu. W takim rozwiązaniu każda z funkcji (jak mieszkanie, praca, dydaktyka, itd.) zyskuje własną reprezentację architektoniczną. Budynki są rozmieszczone na działce w dość swobodny sposób. Otaczają centralną przestrzeń podzieloną między publiczne podwórze a ogrody uprawne. Skala zabudowy nie odbiega od skali pozostałych gospodarstw w Grzybowie. Teren uniwersytetu pozostaje otwarty, bardziej dostępny nie tylko dla ludzi, ale także dla zwierząt i roślin. Być może w ogólnym odbiorze dominującym elementem zagospodarowania działek nie byłyby tu budynki, a otaczający je ogród. Na potrzeby zajęć strategię projektową reprezentowaną przez ten typ nazwaliśmy mimetyczną, to znaczy naśladowującą formy otoczenia.

Z odrębną propozycją wystąpił zespół 5 (il. 7). Organizującą zasadą jest w tym przypadku pasmowy układ „krajobrazu pracy”, organizujący w sposób pozbawiony wyraźnej hierarchii zarówno budynki jak i ogrody. Trzy długie, jednotraktowe budynki stoją równolegle do siebie, przedzielone liniowymi ogrodami przystosowanymi do uprawy z wykorzystaniem maszyn rolniczych. Jeśli w formie budynku mieszkalnego można dostrzec inspirację architekturą monastyczną, to jest to architektura eremów zapewniająca izolację od wspólnoty w otoczonych murem prywatnych ogrodach.

3.

3. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 1 – Piotr Gajdak, Weronika Paczkowska. „Architektura dachu” nakrywającego budynki o odmiennym przeznaczeniu i definiującego centralny dziedziniec

3. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 1: Piotr Gajdak, Weronika Paczkowska. “Roof architecture” covering the mixed-use buildings and defining the central courtyard

4.

4. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 4 – Maciej Chowan, Angelika Pluta. Architektura masywnych ścian o nieskomplikowanej geometrii wynikająca z przyjętej technologii ziemi ubijanej

4. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 4: Maciej Chowan, Angelika Pluta. Massive wall architecture with simplified geometry resulting from the rammed earth technology

5.

5. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 2 – Maja Gabrysiak, Rafał Suliński. „Mimetyczna” urbanistyka zespołu EUL jako wiejskiej zagrody

5. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 2: Maja Gabrysiak, Rafał Suliński. “Mimetic” urbanism of the EFHS complex as a rural homestead

6. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 3 – Daniel Naduk, Krzysztof Reczulski, Barbara Strzelczyk. EUL jako zespół pięciu budynków o odmiennych funkcjach i wyrazie architektonicznym

6. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 3: Daniel Naduk, Krzysztof Reczulski, Barbara Strzelczyk. EFHS as a complex of five buildings with different functions and architectural expression

7. Projekt rozbudowy Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego we wsi Grzybów. Wizualizacja projektu zespołu 5 – Magdalena Tomasik, Katarzyna Wojtczyk-Eluszkiewicz. Zespół EUL wpisany w łanowy układ „krajobrazu pracy”

7. Project for expansion of the Ecological Folk High School in the village of Grzybów. Visualisation of the project by Team 5: Magdalena Tomasik, Katarzyna Wojtczyk-Eluszkiewicz. EFHS complex embedded in a field layout of a “working landscape”

3. Technologia

Kolejnym etapem projektu był wybór technologii budowlanej, jej szczegółowe poznanie i implementacja ze zwróceniem uwagi na cały cykl życia budynku. Projektowana architektura musiała być zgodna z wybranym materiałem, a forma architektoniczna wynikać z jej inherentnych możliwości i ograniczeń. Wybrane technologie zestawiono w trzeciej kolumnie tabeli 2.

Zespół 1 pozostał wierny zasadzie „minimalnej ingerencji” i zaproponował budynek w lekkiej technologii szkieletu drewnianego ustawionego na fundamencie

z mikropali stalowych Easy Footings. Taki sposób posadowienia budynku pozwala zminimalizować jego wpływ na stosunki wodne panujące w gruncie, a w momencie technicznego zużycia – właściwie bezśladową rozbiórkę i ponowne wykorzystanie.

Budynki wzniesione na drewnianym szkielecie wypełnionym słomą (w postaci kostek słomianych lub prefabrykatów słomiano-drewnianych EcoCocon) zaproponowały również zespoły 2 i 3. Sprasowana słoma pokryta tynkiem glinianym ma dobre właściwości termiczne i, podobnie jak drewno, po rozbiórce może być kompostowana. Jej zaletą jest również duża dostępność i możliwość lokalnego pozyskania. Argumentem przemawiającym za tymi wyborami był fakt, że na terenie gospodarstwa EUL powstały już budynki inwentarskie ze słomy wzniesione metodą gospodarczą przez społeczność szkoły. Zespół 4 do wzniesienia ścian wybrał technologię ziemi ubijanej połączonej z drewnianą konstrukcją stropów i dachu. Potencjalną zaletą budownictwa z ziemi jest możliwość pozyskania materiału bezpośrednio na placu budowy oraz jego „powrót” do ziemi w wyniku rozbiórki po zakończeniu eksploatacji obiektu. Zespół 5 zdecydował się na stosunkowo mało znaną technologię betonu konopnego Hempcrete, który – jak wynika ze zgromadzonych przez studentów informacji – dzięki dużej porowatości i związanej z nią wysokiej izolacyjności cieplnej umożliwia szybkie wznoszenie ścian jednowarstwowych.

Cechą wspólną dla tych propozycji projektowych jest niewątpliwie architektura charakteryzująca się masywnymi ścianami o nieskomplikowanej geometrii, zabezpieczonymi przed działaniem warunków atmosferycznych głębokimi okapami dachów. Podcienia, okapy oraz duża powierzchnia połaci dachowych stymulowała poszukiwanie możliwości „architektury dachów” – tworzenia zewnętrznych, a przy tym osłoniętych przestrzeni integracji, pracy i odpoczynku lub zbierania i retencji wód opadowych. Najsmielej wątek ten rozwinął zespół 4 w swoim projekcie, w którym wielopołaciowy dach pograżony kieruje deszczówkę w jedno centralne miejsce, tworząc na działce efemeryczny strumień. Również w projekcie zespołu 1 pojawia się wątek zbierania wody, która swobodnie przepływa pod wyniesionym nad powierzchnię terenu budynkiem – z dziedzińca do zewnętrznych ogrodów.

Zespół 6 obrał odmienną drogę polegającą na dowartościowaniu materiału powszechnego we współczesnym budownictwie – pustaka ceramicznego. Ten tani i odbierany jako banalny materiał jest eksponowany we wnętrzach obiektu. W tym przypadku uwagę zwracają spadziste dachy determinujące percepcję budynków m.in. dzięki wyrafinowanym detalom architektonicznym.

Podsumowanie

W ciągu pięciu miesięcy systematycznej pracy zdalnej udało się wypracować sześć wysoko ocenionych projektów. Pracę cechuje wewnętrzna spójność w założonych kluczowych obszarach wartości, formy i technologii. Zebrany materiał zawiera interesujące rozwiązania, docenione również przez inwestora w czasie publicznej dyskusji w siedzibie EUL. Na jego podstawie można przedstawić otwartą listę praktycznych wniosków i zarazem ogólnych wytycznych projektowych na następne 9 lat trwania programu wspierania rozwoju uniwersytetów ludowych.

W jakich kierunkach powinna rozwijać się architektura uniwersytetów ludowych w Polsce? Do jakich wartości reprezentowanych przez tę instytucję powinna się odnosić? Jakie powinna przyjmować formy? W jakich technologiach budowlanych korzystać? Niewątpliwie siedziba instytucji stawiającej sobie za cel kształtowanie postaw obywatelskich, a za metodę pracy – naukę przez praktykę, nie może pozostać obojętna wobec wyzwań i problemów współczesności. Można wśród nich wymienić globalny kryzys klimatyczny czy – dyskutowane w kontekście lokalnym – kryzys dialogu społecznego i bezład przestrzenny polskiej wsi. Dlatego architektura może i powinna wspierać misję społeczną wspólną dla wszystkich uniwersytetów ludowych, między innymi poprzez demonstrowanie dobrych praktyk i rozwiązań. Wymaga tego wiarygodność instytucji.

W odpowiedzi na pytanie o niematerialne, pozaarchitektoniczne wartości w wypowiedziach studentek i studentów powracały trzy poniższe:

- inkluzywna wspólnotowość,
- lokalna tożsamość,
- umiar.

Właściwie każdy z omawianych projektów na poziomie organizacji przestrzeni akcentował wspólnotowość szkoły i kolektywne aspekty funkcjonowania jej społeczności. Wyrazem jej inkluzywności powinna być jej siedziba: otwarta, pozbawiona barier architektonicznych i ogrodzeń, przyjazna i nieformalna w wyrazie.

Ambicję pracy z lokalną tożsamością zespoły projektowe realizowały na polu architektury poprzez świadomą selekcję tych elementów lokalnego kontekstu przestrzennego, które uznały za swoiste, unikalne i warte kontynuacji – często czerpiąc z architektury wernakularnej. Próżno jednak szukać tu bezpośrednich nawiązań czy naśladownictwa. Motywy i technologie zostały w projektach w autorski sposób przetworzone.

Trzecia z wymienionych wartości, umiar, przejawia się zarówno w korzystaniu z zasobów przyrodniczych czy nieingerowaniu w środowisko, jak i w gospodarowaniu środkami finansowymi, ograniczaniu własnych potrzeb funkcjonalnych i konsumpcji, czy wreszcie – ekspresji formy architektonicznej.

Wobec tak zdefiniowanych wartości studentki i studenci, kierując się własną wrażliwością i doświadczeniem, obierali jedną z dwóch strategii projektowych:

- 1) strategię budowania dominanty – w typie centralnym,
- 2) strategię mimetyczną – w typie zabudowy rozproszonej.

Pierwsza z nich, dominanta, bazuje na aranżacji wszystkich funkcji budynku pod jednym dachem wokół wspólnego dziedzińca, realizującego potrzeby otwartej wspólnoty. Jej urbanistyczna analogia to wiejskie budynki publiczne (takie jak szkoła czy remiza strażacka) – naturalne dominanty w krajobrazie kulturowym wsi. Druga z wymienionych, strategia mimetyczna, bazuje na założeniu, że każda z funkcji szkoły uzyskuje własną reprezentację architektoniczną – budynek o najprostszej, oszczędnej formie zakorzenionej w lokalnej tradycji budowlanej. W tym przypadku podstawowymi zasadami są lokalna tożsamość i umiar. Należy dodać, że niezależnie od obranej strategii wszystkich rozwiązaniach projektowe akcentowały styk budynku z otoczeniem. Każda z prac na różne sposoby łączyła wnętrza sal wykładowych

i warsztatowych z przestrzenią edukacyjną w terenie: widokowo (poprzez duże okna) lub/i funkcjonalne (dzięki drzwiom umożliwiającym wyjście wprost do ogrodów).

W świetle przeprowadzonych badań porównawczych zarysował się wyraźny związek pomiędzy niektórymi wartościami reprezentowanymi przez uniwersytet ludowy, a późniejszymi decyzjami projektowymi studentek i studentów – takim, jak proponowany typ zabudowy. Nasuwa się zatem pytanie, jak potencjalne rozszerzenie zestawu tych wartości – np. o grundvigiańską edukację obywatelską i kształcenie ustawiczne – wpłynęłoby na ostateczny wynik ćwiczeń? Dlaczego wśród typologicznych referencji znalazł się wirydarz i zagroda, a zabrakło wzoru tak pozornie oczywistego jak budynek szkolny?

Misję uniwersytetu ludowego, ze względu na jego opiniotwórczy charakter i demonstracyjną rolę jego siedziby, realizuje się również w implementacji przyjaznej środowisku technologii budowlanej, opartej na dostępnych i nieprzetworzonych materiałach. Taka technologia, odpowiednio wyeksponowana, może sama w sobie posiadać walor edukacyjny podnoszący budynek do rangi swoistej pomocy dydaktycznej. Warto zauważyć, że część z zaproponowanych technik budowlanych zakłada czynne zaangażowanie inwestora na placu budowy. Daje to możliwość przekształcenia procesu budowlanego we wspólnotowy wysiłek i praktyczną naukę rzemiosła. W prezentowanych projektach można zauważyć następujące podejścia do technicznego i materialnego wymiaru architektury:

1. Wykorzystanie we współczesny sposób tradycyjnych technik budowlanych wspierających lokalną tożsamość;
2. Wykorzystanie w innowacyjny sposób materiałów powszechnie uznawanych za nieestetyczne, ale tanich i dostępnych lokalnie;
3. Wykorzystywanie prostych technik budowlanych dających możliwość samodzielnego wykonania i nauki przez pracę;
4. Wykorzystywanie materiałów przyjaznych środowisku naturalnemu.

Ostateczny wyraz architektoniczny we wszystkich pracach studenckich wynikał z przyjęcia jednego lub więcej z tych czterech kierunków.

Ziemia ubijana, szkielec drewniany wypełniany słomą czy strome dachy wywodzą się z tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Wzniesione przy ich użyciu obiekty mają szansę na harmonijne wpisanie się w tradycyjnie pojmowany krajobraz rolniczy. Na poziomie znaczenia, którego nośnikiem jest architektura, to istotna deklaracja tożsamościowa, jakkolwiek po części oparta na stereotypowym postrzeganiu wsi, a może nawet nostalgii.

Na otwarte pytanie o to, jaki powinien być budynek publiczny na wsi, oczywiście nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Przedstawione projekty stanowią propozycję szeregu cech i praktycznych rozwiązań, które, mamy nadzieję, okażą się wartościowe dla dyskusji nad architekturą uniwersytetów ludowych.

Bibliografia

- Borish S.M., *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*, Grass Valley 1991
- Byczkowski M., *Folk High School – "School for Life"*, w: *Folk High School – School for Life*, Wieżycza 2003
- Grabowiecki K., Kaufman M., *WAPW i EUL w Grzybowie - zajęcia semestralne. Projekt budynku Uniwersytetu Ludowego Laudato Si'*, „Architektura-Murator”, 2021, nr 325
- Moneo R., *On Typology*, “Oppositions”, 1978, nr 13
- Biuro Programów Tematycznych NIW-CRSO, FAQ – Najczęściej zadawane pytania, „Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Edycja 2020”, Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/UL_FAQ_2020.pdf
- Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Załącznik do uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r., <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-na-lata-2020%E2%80%932030.pdf>
- Skrzypczyński R., Dołzbłasz S., Janc K., Raczyk A., *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture*, “Land”, 2021, nr 214
- Smuk-Stratenwerth E., *Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie. Perspektywa autoetnograficzna*, „Rocznik Andragogiczny”, tom 27, 2021

Folk High School in the projects of students of architecture – Values, Typology, Technology

Abstract

The folk high school movement was initiated in the mid-19th century in Denmark by N.F.S. Grundtvig and continues to this day, mainly in the Scandinavian countries and Germany. It has been developing also on the Polish territory, since the year 1900. In connection with the program adopted by the Polish government to support folk high schools in the years 2020–2030, this movement will soon be given a significant development stimulus, including financial resources for the expansion of the existing and creation of new educational infrastructure. Meanwhile, the architecture of folk high schools has not yet become a subject of broader scientific reflection. We want this article to initiate research in this area of architectural knowledge. We chose as the method a case study of the project for expansion of the Ecological Folk High School (EFHS) in the village of Grzybów (Mazovian Province, Poland). Based on a compilation and comparison of six student projects carried out in 2021 at the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology under our direction and in cooperation with representatives of the EFHS, we present general recommendations for the architecture of folk high schools. In the analysis we focus on three key issues: intangible values represented by the folk high school, the architectural typology of its base and environmentally responsible construction technologies.

Keywords folk high school | project-based learning | architectural education | rural landscape | responsible architecture

Introduction

The idea of folk high schools, non-governmental institutions of professional and civic education for adults in rural areas, derives from the thought of the versatile Danish writer, pastor and social activist: N.F.S. Grundtvig (1783–1872). His concept of the “School for Life” was assimilated in Poland, where folk high schools started to come to life since around 1900¹. After the Second World War there were almost a hundred of them² but soon most of them were closed. After years of decline and stagnation, since the 1990s, the folk high school movement is slowly reviving in different regions of the country. There are not more than thirteen of them now. Seven have been members of the National Association of Folk High Schools since 2016³. The government’s “Program for Support and Development of Folk High Schools in the Years 2020–2030”, adopted in 2020, is supposed to be an impulse for the fostering of this form of education. Its aim is to make up for many years of backlog in extramural adult education in rural areas, among others by establishing or reactivating 33 such institutions by 2030. More than EUR 20 million will be spent under the Program within a decade⁴.

The Ecological Folk High School (EFHS) in Grzybów (Mazovian Province), established in 2001, is one of the most dynamic organizations. Two-year courses in biodynamic agriculture are

¹ Program for Support and Development of Folk High Schools. Annex to Resolution no. 77/2020 of the Council of Ministers of 18 June 2020, p. 21, <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-na-lata-2020-2030.pdf> (accessed: 21.10.2021).

² Ibidem.

³ Op. cit., p. 22–23.

⁴ Op. cit., p. 21, 54, 63.

the core of its educational activity. Due to its continuing growth, the institution faced a challenge: the need for expanding its base. The functional program for the new building – combining educational, productive and housing functions – as well as a plot of land in Grzybów owned by the EFHS became the starting point for the architectural design course carried out in 2021 for students of the Faculty of Architecture at the Warsaw University of Technology. The course resulted in an interesting research material underlying this study.

In addition to meeting the project owner's functional needs, the project required students to comprehensively recognize both the values represented by the folk high school movement and values specific to the ecological profile of the EFHS. Elaboration of the project using selected construction technologies – in the spirit of sustainable development and responsible architecture – was an important aspect of students' work. Six student projects prepared during the course, and evaluated with participation of the project owner, demonstrate a wide spectrum of possible solutions in terms of typology, architectural form and construction technology. These projects are also an abundant preliminary material for the planned investment.

State of research

Folk high schools represent a wide spectrum of areas, scales and functional profiles. Therefore it is difficult to speak about one type of architecture characteristic of this institution. Perhaps that is why folk high schools remain the domain of educational sciences (andragogy or adult education) in the literature on the subject. Although this literature does not include reflection on the architecture of these institutions, it may provide some inputs to the building of a correct functional program, which is the foundation of the architect's work. The authors of article *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture*, “Land”, 2021, No. 214.

Agriculture on grassroots initiatives in the Polish countryside emphasize the role of lifelong learning⁵. Like Michael Polanyi, they distinguish two types of knowledge: codified (transmitted in the form of symbols, for example during a lecture) and tacit. Knowledge of the second type remains difficult to articulate and can only be passed on terms of social closeness (for example, by working together). This dualism is visible in the functioning of the EFHS, which – as we will see – directly translates into its form.

A more direct design tip was presented in 2003 by Marek Byczkowski. The exemplary structure of the folk high school presented by him combines the organizational chart of the institution with its infrastructural facilities⁶. It should include lecture halls, smaller seminar and workshop rooms, a living room (with access to the press and the Web), a dining room (for joint meals of staff and students), a gymnasium and a playground, a multimedia library and a housing area for students and staff. The work on the EFHS project proved that this very general scheme has not lost much of its relevance. It also seems that no newer or more elaborate proposal has been made since then.

Research on the architecture of the folk high school, a new type of public building emerging in the rural landscape, is not much advanced. The present article aims to initiate them and partly fill the research gap in the context of the above-mentioned government program. It can be expected that grants attributed to the NGOs running folk high schools will result in the need to build new and expand existing facilities.

The first priority of the program is infrastructural and educational support for folk high schools providing stationary courses (in the case of schools owning dormitories) or non-stationary

⁵ R. Skrzypczyński et. al., *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture*, “Land”, 2021, No. 214.

⁶ M. Byczkowski, *Folk High School – “School for Life”*, in: *Folk High School – School for Life*, Wieżycza 2003.

ones⁷. The support provides for grants for investments – also in construction, re-engineering, adaptation and retrofitting of buildings, structures and various premises⁸. One of the targets of the program is the addition of 500 new beds for staff and students by 2030⁹.

Materials and Methods of project classes

The course took place at the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology, in the framework of the seventh semester of engineering studies as part of classes taken under the project-based learning formula. The design course was taught throughout the summer semester: from February to June 2021. It was conducted by the authors of this article in cooperation with Ewa Smuk-Stratenwerth and Peter Stratenwerth from the EFHS. A group of 14 students, working in 6 Teams, participated in the course. Each of the teams had the task of preparing a design of the new base of the EFHS in Grzybów (Mazovian Province, Poland), based on the existing functional program prepared in consultation with the project owner (Table 1). Due to the CoViD-19 situation, classes were held remotely, in the form of individual and group consultations, through the MS Teams platform. Drawings were corrected using tablets (Fig. 1). The course was preceded by a study visit of the students in Grzybów and ended with the presentation of their projects in front of the folk high school community. That was possible thanks to the observance of applicable sanitary standards and the loosening of the restrictions at the end of the academic year. Some of the participants got acquainted with the historical construction of the region by visiting the Vistula Settlement Open-Air Museum in Wiądzemin

Polski. The students also participated in lectures and seminars led by Dr. Kinga Zinowiec-Cieplik and by Justyna Dziedzicko – lecturers at the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology, both specialists in landscape architecture – with participation of invited experts. The lectures and seminars were linked to the content of the course, and extended the context covering landscape architecture, circular economy, social housing and sustainable development. The course and the results of the work were summarized by the students and lecturers in a joint publication in the student columns of the popular Polish professional magazine, “Architektura-Murator”¹⁰.

The design of the base of the EFHS was intended by the course hosts as a pretext for answering the general question of how to understand responsible architecture today – understood as a design responding to both the project owner’s needs and the existing spatial context (the rural cultural landscape), as well as the challenges posed to humanity by the climate crisis. While pursuing this goal students were looking for design solutions to detailed tasks:

1. What values does the folk high school represent? Can architecture support the implementation of the institution’s mission and to what extent?
2. What should be the form of the new public building in the rural landscape? What types (patterns) of architecture can it refer to? Does the folk high school need a new type of building?
3. Which construction technology should be chosen in terms of the economics of construction and use, responsibility for the environment, available resources, etc.?

The aim of this article is to answer the question of what should be the public building of a folk high school in the rural landscape. This question becomes relevant in the context of the government’s

⁷ Program for Support and Development..., op. cit., p. 21.

⁸ NIW-CRSO Thematic Programs Office, FAQ – Frequently Asked Questions, “Program for Support and Development of Folk High Schools. 2020 Edition”, National Freedom Institute – Centre for Civil Society Development, https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/UL_FAQ_2020.pdf, p. 14 (accessed: 9 October 2021).

⁹ Program for Support and Development..., op. cit, p. 54.

¹⁰ K. Grabowiecki, M. Kaufman, *WAPW i EUL w Grzybowie – zajęcia semestralne. Projekt budynku Uniwersytetu Ludowego Laudato Si’*, „Architektura-Murator”, 2021, No. 325, p. 102–103.

Zone name	No.	Room name	Usable area [m ²]
Total usable area of the building:			824
A Entrance zone			63
	a.1	Mudroom	2
	a.2	Lobby	26
	a.3	Locker room	6
	a.4	Public restrooms	9
	a.5	Parent and child's room	4
	a.6	Server room	3
	a.7	General traffic	5
	a.8	Garbage disposal area	8
B1 Workshop zone			133
	b.1.1	Workshop room	50
	b.1.2	Common room	50
	b.1.3	Chapel	25
	b.1.4	General traffic	8
B2 Preserves zone			94
	b.2.1	Workshop room: preserves, fruits and vegetables	50
	b.2.2	Workshop room: herbs	36
	b.2.4	Lobby: general traffic	8
B3 Bakery			190
	b.3.1	Social room	6
	b.3.2	Restrooms and locker	15
	b.3.3	Semi-finished product warehouse	12
	b.3.4	Preparation room (proofing)	25
	b.3.5	Cold store	10
	b.3.6	Oven room	20
	b.3.7	Packing room	25
	b.3.8	Crate storage	12
	b.3.9	Bakery manager's office	7
	b.3.10	Mill	48
	b.3.11	General traffic	10
C Social zone			98
	c.1	Shop	20
	c.2	Café with bookstore	50
	c.4	Backshop	20
	c.5	Café's toilet	3
	c.6	General traffic	5
D Apartments			157
	d.1	1-person apartment	18
	d.2	1-person apartment	18
	d.3	2-person apartment	35
	d.4	4-person apartment	70
	d.5	Laundry	6
	d.6	General traffic	10
E Administrative zone			50
	e.1	Office	18
	e.2	Office	18
	e.3	Office supply room	9
	e.4	General traffic	5
F Technical rooms			39
	f.1	Heat pump, IT, IE, photovoltaic system control panel	12
	f.2	Water connection	6
	f.3	Janitor's workshop	18
	f.4	Traffic	3
T Outdoor area		Educational gardens: vegetables, fruits, "weeds", vineyard; entrance courtyard, accesses, parking for 20 cars and 1 coach; Rainwater storage tank	2250

Table 1. The functional program for the folk high school's building

Program for supporting folk high schools, which will soon generate a real demand for this new type of architecture. A qualitative research method was chosen: the case study of the Ecological Folk High School in Grzybów. Extensive material for the research is provided by the student projects which have been compiled and compared.

Results

1. Values

The first task set for the students was not of a design nature. The teams were to define the intangible (and thus non-architectural) values represented, in their subjective assessment, by the institution of the folk high school and, specifically, the Ecological Folk High School (EFHS) in Grzybów. The “Seed” Ecological and Cultural Association which runs EFHS refers not only to the Grundtvigian teaching methodology but also to “human ecology” presented in Pope Francis’s encyclical “*Laudato si*” of 2015¹¹ or the idea of bio-dynamic agriculture proposed in 1924 by Rudolf Steiner, the initiator of anthroposophy¹².

All the teams saw, first of all, the potential of the folk high school as a place where the acquisition of knowledge and competences is closely combined with the building of a community based on trust, respect and openness to dialogue. This is manifested in various forms of the daily existence of the EFHS community. Some teams saw in the collectivity of living, working and learning a similarity to monastic life (for example, of Benedictines or Franciscans). Some students noticed a tension between the declared openness of the EFHS community and its neighborhood, visible in the field of a differently constructed rural identity.

The issue of rural identity was vividly discussed during the course and the meeting that closed the semester. Quoting the whole discussion goes beyond the subject matter of this work. In

the area of architecture, students focused on assessing the existing spatial context of the EFHS’s base. Most of them criticized the surrounding contemporary rural construction considered as breaking with traditional forms and scale of buildings. Therefore, they tried to define local identity in relation to selected characteristic features of the vernacular architecture observed here (including the former construction of Dutch settlers), such as the layout of the farmsteads, the scale of buildings, or construction materials. This vernacular architecture also became the first inspiration for the search for sustainable technologies. However, we will not find in the projects direct references to historical architectural details and ornamentation. All the teams placed great emphasis on the utilitarian nature of the buildings, the architecture of which is determined by function and construction technology; they thus considered any decorativeness to be contrary to the ideas behind the institution.

The meeting with the founders of the EFHS and the study visit to the farm run by them drew the attention of students to such values as simplicity, moderation or modesty – both in lifestyle and in the use of natural resources, also in the context of construction. This observation resonated most strongly in the work of Team 1 (W. Paczkowska, P. Gajdak), who proposed the principle of “minimum interference” of architecture in the natural environment. Team 4 (A. Pluta, M. Chowan) aesthetically bolstered the use of environmentally friendly building technologies and the resulting impermanence of architecture by recalling, keeping the local context in mind, the Japanese principle of acceptance of transience and imperfection – *wabi-sabi*. The aftermath of the visit was also a reflection on the “nature” and “naturalness” of the rural landscape strongly transformed over centuries of agricultural use. Team 5 (M. Tomasiak, K. Wojtczyk-Eluszkiewicz) paid attention to the geometric zoned “landscape of work” of the farmland. Team 3 (B. Strzelczyk, K. Reczulski, D. Naduk) analyzed the layouts of

¹¹ E. Smuk-Stratenwerth, *Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie. Perspektywa autoetnograficzna*, „Rocznik Andragogiczny”, 2021, vol. 27, p. 171.

¹² Op. cit., p. 155.

		1. Values	2. Form (Typology)	3. Technology
Team 1	Weronika Paczkowska, Piotr Gajdak	Openness of the community, minimal interference with the environment	A single building with accessible central courtyard	A modular timber frame on a foundation of steel micro-piles
Team 2	Maja Gabrysiak, Rafał Suliński	Community, nature, simplicity	Three longitudinal buildings set up around an educational garden	EcoCocon – prefabricated wood and straw finished with clay plaster
Team 3	Barbara Strzelczyk, Krzysztof Reczulski, Daniel Naduk	Moderation, off-grid, hospitality	Four central buildings set around a chapel	A wooden frame with straw cube filling
Team 4	Angelika Pluta, Maciej Chowan	Communality modeled on monastic life, wabi-sabi	A single building with a fragmented body with accessible outdoor spaces under a large roof	Compacted clay and straw walls, timber ceilings and roof
Team 5	Magdalena Tomasiak, Katarzyna Wojtczyk-Eluszkiewicz	Learning through work, work landscape (cereal fields)	Three longitudinal buildings arranged parallel to one another in a zoned non-hierarchical layout	Hem concrete (Hempcrete) walls covered with a timber roof
Team 6	Maria Mrugalska, Dawid Roszkowski, Karol Perkowski	Search for identity, community house	A main building with an inner closed garden and two accompanying buildings	Hollow brick walls with a timber roof

Table 2. Comparison of the students' proposals for the EFHS in the areas of value, form (typology) and construction technology

the surrounding rural farmsteads, noting the subtle geometry of their layout. The first column of Table 2 lists the intangible values selected by each Team. The second column contains generalized answers given to the question about the form and type of the proposed development.

2. Form (typology)

Architect and architectural theorist Rafael Moneo defines "type" in his classic essay "On Typology" as a concept describing a group of architectural objects characterized by the same formal structure¹³. Formal structure, on the other hand, is a combination of form-specific abstract geometry (for example, central, linear, based on a grid, etc.)

with a meaning assigned to it. The significance results from the broadly defined context – social activity, the construction process or the place of the structure in history (of architecture). Buildings are not only described (catalogued) by types but also by these created types. Therefore, the design process consists in choosing a type – an idea behind the a formal structure – and translating it into a single, separate architectural work, a specific building. Moneo compares type to a frame within which architects make changes and adaptations through the design process. It is also possible for a new type to emerge when the architect is able to describe a new set of formal relationships, forming a new group of buildings.

What types did the Teams choose as the basis for their further work? In the process, did

¹³ R. Moneo, *On Typology*, „Oppositions”, 1978, No. 13, p. 23.

a new type of building emerge – the seat of the folk high school? It is not difficult to notice that the discussion about values directed students to two basic types with different connotations: (1) a multifunctional community house organized around a courtyard and (2) a rural farmstead.

The first type includes the designs in which the whole, or most of, the functional program is located in one building with a centrally located courtyard. Like any public building – a school, church or inn – the folk high school is a local landmark and a functional dominant. It is a centric form emphasizing the communal and collective aspects of the institution. Team 6 (M. Mrugalska, D. Roszkowski, K. Perkowski; Fig. 2) referred directly to the medieval tradition of a closed garden (*hortus conclusus*) placed in a space reminiscent of a monastery patio. The courtyard, inaccessible to people and surrounded on all sides by the building, is in the authors' intention a kind of a nature reserve, a garden of ecological succession. It can be contemplated only from the inside of the building. A different, pro-social, function of the courtyard can be found in the proposals of Teams 1 and 4 (Fig. 3 and 4). The authors of these works did not decide to fully separate it from the surroundings. Although all the functions are located under one roof, the walls of the buildings have numerous openings – gates and passages – making the courtyards easily accessible from the outside. These courtyards are to be the center of the school life: work, recreation and occasional events.

The second group includes projects of Team 2 (M. Gabrysiak and R. Suliński; Fig. 5) and Team 3 (Fig. 6) referring to the “rural farmstead” type. Instead of one building, there are building complexes comprising objects with various purposes. In this solution, each of the functions (housing, work, teaching, etc.) gains its own architectural representation. The buildings are arranged on the plot in a fairly lax manner. They surround a central space divided between a public yard and gardens. The scale of the development does not stand out in the farm landscape of Grzybów.

The university grounds remain open, more accessible not only to humans but also to animals and plants. Perhaps, in the general perception, the surrounding garden would be the dominant element of the development of plot, and not the buildings. For the purposes of the course, the design strategy represented by this type was called “mimetic”, that is, imitating the forms of the surrounding environment.

A different proposal was made by Team 5 (Fig. 7). The organizing principle in this case is the zoned layout of the “work landscape”. The arrangement of the buildings and gardens has no obvious hierarchy. The three long one-bay buildings stand parallel to one another, separated by linear gardens fit for cultivation using machines. If the form of the residential building can be seen as inspired by monastic architecture, then it is the architecture of hermitages providing isolation from the community in walled private gardens.

3. Technology

The next stage of the project was the selection of a construction technology, becoming familiar with its details and its implementation while taking account of the entire life cycle of the building(s). The proposed architecture had to be consistent with the chosen material and the architectural form was supposed to be dictated by its inherent capabilities and limitations. The selected technologies are summarized in the third column of Table 2.

Team 1, remaining faithful to the principle of “minimal interference”, proposed the light timber framework set the foundation of Easy Footings steel micro-piles. This building foundation type allows to minimize its impact on ground waters and, after the final condemnation, demolish the building tidily and reuse the materials.

Also Teams 2 and 3 proposed light buildings based on the timber framework filled with straw cubes or EcoCocon prefabricated wood and straw panels. Compacted straw covered with clay plaster has good thermal properties and, like wood, can be composted after demolition. This material is also

readily available from local sources. The argument in favor of these proposals was the fact that livestock buildings made from straw prefabricates already existed on the EFHS's farm, erected on their own by the school community. Team 4 chose the technology of compacted earth walls and the timber structure of the ceilings and roof. A potential advantage of earthen structures is the possibility of obtaining material directly from the construction site and "returning" it in place after the demolition of the facility. Team 5 opted for the relatively unknown Hempcrete (hemp shives, and a lime based binder) technology which, as the Team had learned, enables rapid erection of single-layer walls thanks to high porosity and, accordingly, good insulation performance of this material.

The common feature of these proposals is the massive walls with simple geometry, weather-proofed with deep roof eaves. The possibility of designing arcades, eaves and large roof areas encouraged the students to explore the "roof architecture" as a means of creating outdoor, but sheltered, spaces for integration, work and rest but also for collecting and storing rainwater. This thread was most boldly developed by Team 4 in whose design the multi-slope butterfly roof directs rainwater to one central place, creating a short-lived stream on the plot. Also Team 1 proposed the retention of rainwater which flows freely under the building, raised above the surface of the area, from the courtyard to the outer gardens.

Team 6 took a different path, recognizing value of the common in modern construction: the ceramic hollow brick. This cheap and ordinary material is exposed to sight in the interiors of the object. In this case, the outstanding feature is the sheer roofs with their sophisticated architectural details, among others, that determine the perception of the buildings.

Summary

Within the five months of systematic remote work, six highly rated designs were developed. These proposals feature internal consistency in the assumed key areas of value, form and

technology. This material contains interesting solutions which were appreciated also by the project owner during the public discussion at the EFHS base. It can become a starting point to an open list of practical proposals and general design guidelines for the next 9 years of the program for the development of folk high schools.

In what directions should the architecture of Polish folk high schools go? To what values represented by this institution this architecture should it refer? What forms should it take? What construction technologies should it use? Undoubtedly, the seat of an institution that aims to shape civic attitudes, relying on the hands-on learning methodology, should not remain indifferent to the challenges and problems of modern times. These include the global climate crisis and, in the local context, the crisis of social dialogue and the spatial chaos of the Polish countryside. Therefore, architecture can and should support the social mission common to all folk high schools, also by demonstrating good practices and solutions. The institution needs this to build its credibility.

The students spoke of the following while answering the question about the intangible non-architectural values:

- inclusive community,
- local identity,
- moderation.

In fact, in the dimension of the organization of space, each of the discussed projects emphasized the community of the school and the collective aspects of its life. An expression of its inclusivity should be its seat: open, free of architectural barriers and fences, friendly and informal.

The ambition to work with the local identity was realized by the Teams in the field of architecture through a thoughtful selection of these elements of the local spatial context that they considered specific, unique and worth continuing – often drawing from vernacular architecture. However, there are no direct references or imitations in the designs. The students elaborated on various motifs and technologies in an original way.

The third of the values, moderation, is manifested both in the use of natural resources, the minimum interference in the environment, the sparing management of funds, and in the tempering of functional needs, consumption and, finally, the expression of the architectural form.

In view of the so defined values, the students, relying on their own sensitivity and experience, decided to choose one of the two project strategies:

- 1) the strategy of building a dominant, of a “central type”, or
- 2) the mimetic strategy, of a “dispersed type”.

The first of them is based on concentrating of all the functions of the building under one roof, around the common courtyard meeting the needs of an open community. Its urban analogy is rural public buildings (such as a school or a fire station), the natural dominants in the cultural landscape of the village.

The second, mimetic, strategy is based on the assumption that each of the functions of the school should have its own architectural representation – a building as simple as possible, economical in its form, rooted in the local building tradition. In this case, the basic principles are local identity and moderation.

It should be added that, regardless of the chosen strategy, all the designs accentuated the contact of the building with the environment. All these works connected in different ways the interiors of the lecture and workshop rooms with the educational space outdoors: visually (through large windows) and/or functionally (with doors providing direct access to the gardens).

This comparative study has shown a clear relationship between some of the values represented by the folk high school and the subsequent design decisions of the students, such as the proposed type of buildings. Therefore we should ask how an extension of the set of values – for example, on the Grundtvigian civic education and lifelong learning – would it affect the final result of the course? Why were there the typological references to the

patio and the farmhouse but not to the model as seemingly obvious as a school building?

The mission of the Folk high school, due to its opinion-leading nature and the demonstrative role of its seat, is also carried out in the domain of implementing environmentally friendly building technologies based on available and unprocessed materials. Such a technology, properly exposed, can in itself have an educational value that raises the building to the rank of a “teaching aid”. It is worth noting that some of the proposed construction technologies assume active involvement of the project owner on the construction site. Thus, the process of building can be transformed into a community exercise and the practical learning of crafts. The following approaches to the technical and material dimension of architecture can be noticed in the designs:

1. The modern use of traditional building technologies for supporting the local identity;
2. The innovative use of materials commonly considered unsightly, but cheap and available locally;
3. The use of simple, do-it-yourself and learn, construction techniques;
4. The use of environmentally friendly materials.

The final architectural expression in all the students’ designs resulted from the adoption of one or more of these four approaches.

The rammed earth, the timber framework filled with straw and the steep roofs come from the ordinary rural construction. The objects erected using them can harmoniously fit into the traditional agricultural landscape. In the semantic dimension of architecture, it is an important declaration of identity, albeit partly based on a stereotypical perception of the rural and, perhaps, even on nostalgia.

Of course, the open question of what a public building in the countryside should be like cannot be answered unequivocally. The presented projects propose a number of features and practical solutions that we hope will prove valuable for the discussion on the architecture of folk high schools.

Bibliography

- Borish S.M., *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*, Grass Valley 1991
- Byczkowski M., *Folk High School – "School for Life"*, in: *Folk High School – School for Life*, Wieżycza 2003
- Grabowiecki K., Kaufman M., *WAPW i EUL w Grzybowie - zajęcia semestralne. Projekt budynku Uniwersytetu Ludowego Laudato Si'*, „Architektura-Murator”, 2021, No. 325
- Moneo R., *On Typology*, “Oppositions”, 1978, No. 13
- Biuro Programów Tematycznych NIW-CRSO, FAQ – Najczęściej zadawane pytania, „Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Edycja 2020”, Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/UL_FAQ_2020.pdf
- Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych. Załącznik do uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 r., <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-nalata-2020%E2%80%932020.pdf>
- Skrzypczyński R., Dołzbłasz S., Janc K., Raczyk A., *Beyond Supporting Access to Land in Socio-Technical Transitions. How Polish Grassroots Initiatives Help Farmers and New Entrants in Transitioning to Sustainable Models of Agriculture*, “Land”, 2021, No. 214
- Smuk-Stratenwerth E., *Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie. Perspektywa autoetnograficzna*, „Rocznik Andragogiczny”, vol. 27, 2021